© www.kjnt.ro/szovegtar

HESZ ÁGNES

MI A PLETYKA? EGY DEFINIÁLHATATLAN JELENSÉG MEGHATÁROZÁSTÖRTÉNETE[1]

Írásomat egy személyes vallomással kell kezdenem: mindig nagy élvezettel olvastam Keszeg Vilmosnak a hiedelmek használatáról, az emberek mindennapi beszélgetéseiben, életében betöltött szerepéről szóló írásait. E szövegek nemcsak izgalmas olvasmányok – a szerző egyéb folklóralkotásokról, például a helyi balladáról vagy a templomgombokról szóló tanulmányaival együtt –, hanem tudományosan is inspirálóak: a kulturális elemek mögé nézve felfedik azokat a folyamatokat, amelyek során az emberek és a közösségek a saját kultúrájukat értelmezik, használják és alakítják. Keszeg Vilmost köszöntő írásommal munkásságának egyik fő témájához, a hiedelmekről való beszélés kérdéséhez szeretnék, némiképp közvetett módon, kapcsolódni.

Hosszabb tereptartózkodásaim alkalmával magam is tanúja lehettem annak, amire már számos folklorista – többek között Keszeg Vilmos is – felhívta a figyelmet: a mindennapi kommunikációban a hiedelmek a legtöbbször nem epikus, kötött szerkezetű narratívumokban fejeződnek ki, hanem egyszerű kijelentések, kötetlen párbeszédek formájában, és még ha sor kerül is egy-egy eset hosszabb kifejtésére, a történet töredezett, tele utalással és kihagyással (Keszeg 1999: 21–22, 2013: 310–312; Bennett 1989: 301; Dégh 1996: 42 és 2001: 138–139; Tangherlini 1994). A formai sokszínűség részben annak köszönhető, hogy a hiedelmekről való beszélésnek nincsenek olyan kötött előadói alkalmai, mint például a mesemondásnak voltak, azaz spontán módon sokféle kommunikációs szituációban előfordulhatnak és sokféle kommunikációs célja lehet az említésüknek. Terepemen – és másutt is – a hiedelmek említésének egyik tipikus szituációját jelentették azok a megnyilvánulások, amelyeket én leginkább pletykaszituációként értelmeztem vagy

1 Az ezekhez az eredményekhez vezető kutatás az Európai Kutatási Tanács részéről, az Európai Közösség hetedik keretprogramjából (2007–2013), az EKT 324214 sz. támogatási megállapodása alapján finanszírozásban részesült.

akként ismertem fel, azaz a közösség egy-egy tagjával kapcsolatban említett hiedelmek vagy hiedelemesemények pletyka formájában fejeződtek ki.[2]

De mi is tekinthető valójában pletykának vagy pletykálásnak? Számos más kulturális jelenséghez hasonlóan a pletyka meghatározása sem könnyű feladat; olyannyira nem, hogy egyes pletykával foglalkozó munkák, többek között egy enciklopédia szócikk, szerzője kísérletet sem tesz a vizsgált jelenség definiálására (lásd pl. Bleek 1976, Rasmussen 1991, Rapport 1998), egy másik szócikkszerző pedig a definíciós problémák számbavétele után arra a következtetésre jut, hogy valószínűleg „lehetetlenség univerzális és támadhatatlan módon meghatározni azt, mitől lesz valami pletyka" (Besnier 1996: 545).[3] A pletyka és pletykálás esetében a meghatározás nehézsége több okból is fakad. Egyrészt, miközben a pletykálás lényegében minden emberi kultúrában és társadalomban jelen van,[4] kultúránként változó formát ölthet és változó szabályok vonatkoznak rá. Másrészt, a pletykálás formailag nehezen választható el más verbális megnyilvánulásoktól, azaz egy-egy kultúrán belül is nehéz külön beszédműfajként beszélni róla (Mészáros 2012: 118, Abrahams 1970: 291, Brenneis 1984: 488). A pletykálás meghatározását mindemellett tovább nehezíti, hogy mélyen az adott társadalmi kontextusba ágyazott, spontán, és sok esetben bizalmas információ átadásával járó viselkedésmódról lévén szó a kívülálló kutató természetes közegében csak korlátozott mértékben férhet hozzá: a helyiek másképpen beszélnek a jelenlétében, ő pedig a szükséges háttértudás hiányában sokszor nem tudja értelmezni az elhangzottakat vagy esetleg fel sem ismeri, hogy pletykálásnak a tanúja (Merry 1984: 273); nem beszélve arról, hogy az ilyen helyzetek rögzítése is nehéz.

Mindezek ellenére úgy gondolom, közelebb visz bennünket a pletyka és pletykálás megértéséhez, ha számba vesszük az eddigi definíciós kísérleteket, vagyis azt, miként próbálták az egyes kutatók megragadni a pletykát mint kulturális és társadalmi jelenséget. Írásomban a kevés magyar néprajzi definíció mellett elsősorban az angolszász kulturális és szociálantropológiai, szociológiai, illetve szociolingvisztikai meghatározásokat vizsgálom.[5] Munkámban kifejezetten a definíciókra koncentrálok, a pletyka társadalmi jelentőségére vonatkozó társadalomtudományos elméleteket csak annyiban érintem, amennyiben azok részét képezik a meghatározási kísérleteknek.

2 Boszorkányvádak és pletyka kapcsolatáról lásd például: Stewart–Strathern 2004, Briggs 1996: 4, Demos 2004: 67.

3 Figyelemreméltó, hogy a pletyka általános társadalmi szerepét elsőként elméleti igénnyel értelmező Max Gluckman sem határozta meg egyértelműen, milyen megnyilvánulásokat tekint pletykának (Gluckman 1963), és csak egy későbbi írásában (Gluckman 1968) szolgált valamiféle minimáldefinícióval.

4 A pletykáról szóló egyetlen magyar monográfia szerzője, a szociálpszichológus Szvetelszky Zsuzsanna például a pletykálást az emberi fajra egyetemesen jellemző kommunikációs hajlamnak tekinti (Szvetelszky 2002: 37).

5 Az elemzett definíciók alapját képező etnográfiai adatok területileg és társadalmilag is változatos közösségekből származnak: észak-amerikai indiánok (Gluckman 1963, Cox 1970, Wilson 1974), újfundlandi faluközösségek (Szwed 1966, Faris 1966), észak-amerikai városi gettóközösségek (Hannerz 1967, Merry 1984) és középiskolásokat (Eden–Enke 1991), mexikói (Haviland 1977) és haiti települések (Abrahams 1970) lakói, bolíviai faluközösség (van Vleet 2003), angliai (Elias–Scotson 1994) és spanyol kisvárosi közösségek (Harding 1975, Gilmore 1978), osztrák és francia alpesi települések (Bailey 1978a, 1978b; Heppenstall 1978) és az erdélyi szilágysági falvak lakói (Turai 2012), tuaregek (Rasmussen 1991), tanzániaia falvak lakói (Pietilä 2007), ghánai kwahuk (Bleek 1976), jeruzsálemi munkahelyi közösség (Handelman 1973), fiji szigetekiek (Brenneis 1984), jakutiai faluközösségek (Mészáros 2012).

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

TERMINOLÓGIAI PROBLÉMÁK

A pletyka tudományos meghatározásainak számba vétele előtt szükséges szót ejteni néhány terminológiai problémáról. Az angol nyelvű tudományos munkákban leginkább két kifejezés, a *gossip* és a *rumour* fordul elő pletyka értelemben. E terminusok használata a köznyelvben és a tudományosságban sem konzekvens: időnként egymás szinonimájaként jelennek meg, máskor viszont eltérő jelentéstartománnyal bírnak. A szótári meghatározások szerint a *gossip*[6] 1. hétköznapi, rendszerint kritikai megjegyzéseket tartalmazó beszélgetés másokról (*Oxford Advanced Learners' Dictionary* 1995: 514), vagy mások személyes életéről szóló beszámolók, amelyek tartalma rosszindulatú, elítélő vagy akár igaztalan is lehet (*Cambridge Dictionary*),[7] 2. ilyen tárgyú beszélgetések folytatása vagy 3. olyan személy, aki ezekben részt vesz. A *rumour*[8] szóban terjedő történet, amely nem feltétlenül igaz (Oxford ALD 1995: 1028) vagy szóban gyorsan terjedő, hivatalosan meg nem erősített, igaz vagy kitalált érdekes történet vagy hír (*Cambridge Dictionary*).[9] Egyes meghatározások szerint a *gossip* főnévi formában ernyőkategória, amely magába foglalhatja a *rumour*-t is: a *Webster's New World College Dictionary* online kiadása szerint például a *gossip* elsősorban mások életével kapcsolatos üres fecsegés (*idle talk*) vagy *rumour*, azaz nem tényszerű tudáson alapuló kijelentés vagy széles körben ismert, nem igazolt beszámoló, történet vagy kijelentés.[10] Bár az értelmező kéziszótárak meghatározásai alapján a két kifejezés jelentése között sok az átfedés, az interneten fellelhető, elsősorban nyelvtanulókat segítő, de anyanyelvi beszélőknek is szóló, rokon jelentésű kifejezéseket összehasonlító oldalak szerint azonban lényeges eltérés lehet a két szó jelentésmezeje és használata között. Eszerint a *gossip* a *rumour*-nál jóval intimebb és nem feltétlenül rosszindulatú megnyilvánulás, amely azonban tartalmazhat értékítéletet, lehet ártalmas arra nézve, akiről szól és nem feltétlenül igaz, míg a *rumour* minden esetben rosszindulatú, manipulatív, specifikus hallgatóságnak szóló és nem mindig személyes jellegű információ.[11]

A két terminust illetően hasonló bizonytalanság érezhető a tudományos szóhasználatban is. Míg van, aki szinonímaként használja e kifejezéseket (Haviland 1977, Bleek 1976), addig mások két, egymással sok tekintetben rokon, ugyanakkor mégis különböző jelenségnek tekintik (pl. Besnier 1996: 545, Stewart–Strathern 2004: 38–39, Bailey 1978b: 288). A kettő közötti eltérést leginkább ők is az információ személyességének terjedésének nagyságrendjében látják: a gossip inkább kisebb csoportokban megosztott személyes információt jelent, míg a rumour jóval szélesebb körben, akár össztársadalmi szinten is ismertté válhat, és célpontjai nemcsak egyes személyek, hanem teljes etnikai csoportok vagy intézmények, vállalatok is lehetnek.

6 Szótári magyar megfelelője: csevegés, pletyka, pletykál, tereferél (www.dictzone.hu); a. beszélgetés, terefere, pletyka, traccs; b. rosszindulatú pletyka, megszólás, híresztelés; az előbbiek igei formái (Országh–Magay szerk. 1998: 661).

7 Forrás: http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/gossip?fallbackFrom=british-grammar – letöltés ideje: 2017. január 15.

8 Szótári magyar megfelelője: fáma, hallomás, szóbeszéd, pletyka, hír, híresztelés, rémhír (www.dictzone.hu); hír, híresztelés, szóbeszéd, fáma; rémhír (Országh–Magay szerk. 1998: 1297).

9 Forrás: http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/rumour?fallbackFrom=british-grammar – 2017. január 15.

10 Forrás: http://www.yourdictionary.com/gossip – letöltés ideje: 2017. január 15. Ugyanígy a gossip része lehet a rumour az *Oxford Advanced Learners' Dictionary* szerint is (1995: 514).

11 Lásd például: http://www.wikidifference.com/difference-between-gossip-and-rumor – letöltés ideje: 2017. január 15.

Ha eltekintünk a két kifejezésnek az angol–magyar szótárakban megadott fordításától, a társadalomtudományos meghatározások alapján a *gossip* magyar megfelelője a pletyka, szóbeszéd, pletykálás, illetve pletykáló személy, a *rumour*-é pedig 1. rosszindulatú pletyka, 2. rémhír, azaz olyan valótlan, kitalált vagy eltúlzott hír, híresztelés, amely szélesebb körben terjed és megzavarja a köz nyugalmát.[12] A magyar szóhasználat szempontjából nem is a két kifejezés jelentésének elkülönítése okozza a legfőbb gondot, hanem a főnévi és igei formák elválása, amely már a meghatározások egyik lényegi problémáját is előtérbe hozza: a szóban forgó jelenséget szövegtípusként vagy egy meghatározott verbális viselkedési formaként próbáljuk-e megfogni – azaz pletykáról beszélünk-e vagy inkább pletykálásról. A definíciók e téren is mutatnak bizonytalanságot: van, aki az átadott információ jellegéről beszél inkább (Wilson 1974: 101), van aki „kulturálisan meghatározott és szankcionált folyamatról" (Gluckman 1963: 308), mások viszont „kommunikációs műfajként" (Paine 1967: 278, Szwed 1966, Szvetelszky 2002: 34), „beszédműfajként" (Harding 1975: 298), „verbális interakcióként" (Besnier 1996: 454, Eden–Enke 1991: 494), vagy egyszerre „narratív műfajként" és „társadalmi gyakorlatként" (van Vleet 2003: 491) tekintenek a pletykára. A meghatározások között azok vannak többségben, amelyek cselekvésként értelmezik a pletykát, de definiálásakor számos egyéb jellegzetességet fogódzóul használnak, például az átadott információ jellegét vagy közlésmódjának sajátosságait. A következő oldalakon azt kísérlem meg számba venni, hogy melyek azok a jellemző jegyek, amelyek segítségével a meghatározások szerzői – sikertelenül vagy sikerrel – megkísérelték a pletykát és a pletykálást más verbális megnyilvánulásoktól elválasztani.

MEGHATÁROZÁSOK A PLETYKÁLÁS TARTALMA ALAPJÁN

A legtöbb tudományos meghatározás egyezik abban, hogy a pletykálást nem jelenlévő személyre vonatkozó értékelő kijelentésnek vagy beszélgetésnek tekintik (lásd pl. Gluckman 1968: 32, Paine 1967: 283, Eden–Enke 1991: 494, Gilmore 1978: 92, Brenneis 1984: 488, Besnier 1996: 545, Mészáros 2012: 123). Ez a definíció az átadott információ tartalma alapján határozza meg a jelenséget. Számos meghatározás valamiféleképpen utal arra is, hogy a pletykába foglalt értékítélet negatív: a beszélők a közösség értékrendjéhez, elvárásaihoz mérik a pletyka áldozatának tetteit, és ezen keresztül fenntartják a közösség normáit és morális értékrendjét (pl. Gluckman 1963, Abrahams 1970: 297, Jávor 1981: 253) vagy megvitatják és alakítják azt (pl. Rapport 1998: 267, Szwed 1966: 435, Wickham 1998: 11). Olyan cselekmények, magatartásformák vagy tulajdonságok válnak tehát elsősorban pletyka tárgyává, amelyek ellentétesek a helyi elvárásokkal, vagy azzal a nyilvános képpel, amelyet a pletyka tárgya magáról fenn szeretne tartani a közösségben (Hannerz 1967: 37, Merry 1984: 278, Cox 1970: 88); olyan információk ezek, amelyeket az emberek rendszerint titokban szeretnének

12 Magyar Értelmező Kéziszótár – http://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/kereses.php?kereses=rémh%C3%ADr (letöltés ideje: 2017. január 15.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

tartani (Pietilä 2007: 6, Szvetelszky 2002: 35).[13] A pletykálás ebben az értelmezésben mindig a hírnév körül forog: a pletykáló a megosztott információkkal arra készteti a hallgatóságát, hogy átértékelje a pletyka tárgyának közösségi megítélését, és ezáltal befolyásolja a közösségben elfoglalt pozícióját (Paine 1968, Cox 1970: 88, Wilson 1974: 101, Mészáros 2012: 123).

A pletyka negatív értékítéletet tartalmazó, manipulatív, adott esetben rosszindulatú kiejelentésekkel való azonosítása azonban túlságosan leszűkíti a pletykálás kategóriáját. Az egyes társadalmak a pletykálásnak több fajtáját is megkülönböztetik, és ezekre sok esetben különböző kifejezéseket is használnak. Csak néhány példa erejéig: a szibériai jakutok a másokról való beszéd három fajtájáról, a rosszindulatú híresztelésről, nem igazolt tréfás történetről, illetve megerősítetlen szóbeszédről beszélnek (Mészáros 2012: 118), az Abrahams által vizsgált karibi st. vincent-iek megkülönböztetik a rosszindulatú pletykát az éppen nem jelenlévő személyekről folytatott általános – többnyire komolytalannak tekintett – beszélgetéstől (Abrahams 1970: 296), egy spanyolországi kisváros lakói pedig 11 helyi kifejezést használnak a pletykálás különböző típusaira, és különbséget tesznek többek között a negatív értékítéletet tartalmazó beszéd, a rosszindulatú pletyka, a híresztelés, a fecsegés, az elitet célkeresztjére tűző bizalmas pletyka és bizalmas szövetségesek, rokonok titkainak elárulása között (Gilmore 1978: 94–97).[14]

A tudományos pletyka-definíciók egy része szintén tágabban vonja meg a pletykálás határait, és az ítélkező pletyka mellett bárminemű, mások életével és tetteivel kapcsolatos beszélgetést pletykálásnak tekint, függetlenül attól, hogy az elhangzottak tartalmaznak-e értékítéletet vagy sem (Wickham 1998: 11, Turai 2012: 100, Eden–Enke 1991: 494, Hannerz 1967: 36, Heppenstall 1978: 154, Paine 1968, Merry 1984: 276, van Vleet 2003: 493). Az ilyen beszélgetések céljukban is különbözhetnek a mások hírnevét rontó pletykálástól, amennyiben a beszélők elsődleges szándéka az információszerzés vagy kapcsolathálójuk és jól értesültségük prezentálása (Abrahams 1970: 297). Az egyszerű hír vagy információcsere és az ítélkező kijelentés határai ugyanakkor erősen elmosódnak, hiszen a kijelentésekben az értékítélet nem csak explicit formában jelenhet meg sőt, nagyon is sok etnográfiai adat bizonyítja, hogy a pletykálók hajlamosak véleményüket burkolt formában kifejezni. Az indirektség többféle módon jöhet létre: a kritika megfogalmazódhat panasz formájában (Eden–Enke 1991: 494), esetleg a információk szerkesztésével, például bizonyos részletek kihagyásával vagy kihangsúlyozásával (Harding 1975: 301). Tartalmazhat ki nem mondott értékítéletet és a kibeszélt személy hírnevét ronthatja egy-egy eset mindenféle kommentár nélkül történő elmesélése is. A véleménynyilvánítás indirekt módja azért működhet, mert a pletykálás a résztvevők közös háttértudására épít, a hallottak alapján mindenki le tudja vonni a következtetéseket és az esetleges normaszegés mindenki számára egyértelmű. Bármilyen kijelentés hordozhat tehát értékítéletet, és a legártatlanabbnak tűnő információ megosztása is ártalmas lehet a szóban forgó személy vagy személyek hírnevére nézve – még akkor is, ha a pletykálókat elsődlegesen nem ez a szándék vezérelte (Gilmore 1978: 85).

13 Paradox módon sokszor éppen a magánszféra feletti őrködés táplálja leginkább a pletykát, hiszen mindenkinek az az érzése, hogy a másik valami fontos és botrányos dolgot rejteget (Haviland 1977: 188). Ahogyan Sally E. Merry írja, a pletyka „a legjobb táptalaja a bizonytalanság, akkor él és virul, ha a tények nem ismertek nyilvánosan, vagy nehezen megismerhetők" (Merry 1984: 275). Más szerzők viszont éppen arra mutatnak rá, hogy a pletykálás nem feltétlenül rejtegetnivaló cselekedetekről szól (Wickham 1988: 11), bizonyos közösségekben – így az Enke–Edel szerzőpáros által vizsgált amerikai középiskolások között – rendszerint jól látható tulajdonságokra, például testalkat, öltözék, képességek vagy jellemző viselkedésmódok kibeszélésére ad módot (Eden–Enke 1991: 496).

14 David Gilmore a helyi pletykafajtákat négy változó (1. pletykálók személye, 2. a pletyka áldozatának társadalmi státusza, 3. a pletykáló szándéka, 4. a pletykafajta társadalmi elfogadottsága) szerint kategorizálta (lásd Gilmore 1978: 97–98).

A tudományos – és a köznyelvi – meghatározások másik közös pontja szerint a pletyka csak olyasvalakiről szólhat, aki nincsen jelen a beszélgetéskor. Max Gluckman úgy fogalmaz, hogy ha az illető jelen lenne, és nyilvánosan megszégyenítenék, akkor botrányról kellene beszélnünk (Gluckman 1968: 32),[15] a pletyka pedig nem tudná beteljesíteni az egyik – Gluckman szerinti – fő funkcióját, vagyis közösségben meglévő ellentétek nyílt konfliktusokat kerülő kiélését (Gluckman 1963: 312). Hasonlóképpen, Niko Besnier az általa vizsgált nukulaelae pletykálásról azt írja, hogy lényegében a pletyka tárgyának távolléte az egyetlen tényező, amely alapján a nukulaelae társadalomban pletykának lehet tekinteni egy kijelentést (Besnier 1989: 319). Ugyanő ugyanakkor a pletykáról írott összefoglaló szócikkében, a meghatározási nehézségek kapcsán már megjegyzi, felmerülhet a kérdés, hogy nem kellene-e pletykának tekintenünk azokat az eseteket is, amikor a pletyka áldozata hallótávolságon belül van, észlelheti és el is értheti a rá tett – általában indirekten megfogalmazott – kifejezéseket. A kérdés annyiban jogos, hogy van olyan kutató, aki azokra az esetekre is kiterjeszti a pletyka fogalmát, amelyekben a pletyka tárgyai jelen voltak a beszélgetés során, időnként részt is vettek a beszélgetésben, sőt némelyiküknek sikerült maguk mellé állítani a hallgatóságot és elvenni az elhangzott kritika élét (Handelman 1973: 213).[16] Besnier felveti azt is, nem számíthatnak-e pletykának a beszélők önmagukra tett derogáló kijelentései is, ha már a pletyka egyik meghatározó elemének a negatív értékítéletet tekintjük (Besnier 1996: 545). Ez utóbbi kérdésfeltevés gyaníthatóan, csak a formális logika alapján merülhetett fel és célja leginkább a pletyka bizonytalan körvonalainak hangsúlyozása lehetett, hiszen etnográfiai adatok nemigen támasztják alá, hogy az önkritikus megjegyzéseket a hallgatók bárhol is pletykának tekintenék. Ha viszont a pletykán nemcsak negatív értékítéletet tartalmazó kijelentéseket értünk, hanem az egyszerű információközlést vagy akár pozitív kicsengésű megnyilatkozásokat is, akkor az ön-pletyka már kevésbé tűnik valószínűtlennek. Norbert Elias például *Established and the Outsiders* c. művében, melyben szerzőtársával együtt egy angliai kisváros őslakosainak az újonnan betelepülőkkel szembeni kirekesztő stratégiáit vizsgálja, amellett érvel, hogy az elmarasztaló pletyka strukturális szempontból nem választható el a dicsérő pletykától, amelyet valaki saját magára vagy a saját csoportjára vonatkoztatva mond el: mindkettő a két csoport közötti határ fenntartását szolgálja azzal, hogy az előbbi a elítélőleg nyilatkozik a betelepülők, míg az utóbbi elismerőleg szól az őslakosok magaviseletéről (Elias–Scotson 1994: 89–94). Az emberek sokszor nagyon is tudatosan használják ki a pletyka adta lehetőségeket akkor is, ha érdekükben áll bizonyos, rájuk vonatkozó információ elterjesztése (Paine 1967: 283), vagy egyszerűen csak azt szeretnék, ha társaik többet beszélnének róluk, és ezáltal „még inkább a pletyka-hálózat és a közösség tagjainak érezhetnék magukat" (Abrahams 1970: 293). Az ember tehát, ha a szó szoros értelmében nem is „pletykál" magáról, tudatosan szolgáltathat magáról olyan információkat, amelyek aztán a pletyka-hálózatokon keresztül széles körben ismertté válnak a közösségben – azaz időnként aktívan részt vehetnek a róluk szóló pletykák létrehozásában.

A pletyka fogalmának kiterjesztése mindazonáltal olyan ernyőterminussá teszi a kifejezést, amely analitikusan kevéssé használható (Paine 1967: 284, hivatkozik rá Gilmore 1978: 89), és az etnográfiai tapasztalatoknak is ellentmond: miközben nem csak a mások háta mögött rájuk tett értékelő kijelentések tekinthetők pletykának, az is világos, hogy nem

15 A nyilvános bejelentésről ugyanezt írja Szvetelszky (Szvetelszky 2002: 36) és Merry is (Merry 1984: 275).

16 Don Handelman ugyanakkor leírja, hogy a terepéül szolgáló jeruzsálemi kisüzemben, ahol a munkatársak egymás szoros közelségében végezték munkájukat, a pletykálók különböző kommunikációs eszközökkel igyekeztek kizárni áldozatukat a beszélgetésből: például lehalkították a hangjukat, harmadik személyű névmással utaltak rá, nem teremtettek vele szemkontaktust vagy nem válaszoltak neki közvetlenül (Handelman 1973: 214–223).

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

minden, másokról szóló kijelentés értelmeződik pletykaként. Az a fentiekből is látszik, hogy pusztán az átadott információ tartalma alapján nem eldönthető, hogy egy-egy megnyilvánulás esetében pletykálásról van-e szó. Több kutató is hangsúlyozza, hogy a pletykálás szituációfüggő, azaz bizonyos kontextusokban bármilyen információ pletykaként értelmeződhet, más környezetben pedig a tartalma alapján pletykának számító kijelentéseket sem lehet annak tekinteni (pl. Hannerz 1967, Handelman 1973: 214).

Ilyen kontextuális tényezőnek számít a verbális interakció informális volta: a pletykálást több definíció is mint a hivatalos csatornákon kívül, a privát szférában, mintegy a „színfalak mögött" (Pietilä 2007: 8) zajló kommunikációként határozza meg (Paine 1967: 278, Hannerz 1967: 36, Besnier 1996: 545, Szvetelszky 2002: 35). Ha egy információ nyilvánosságra kerül és szélesebb körben ismertté válik, inkább hírről lehet beszélni; „ami egykor pletyka volt, az elfogadott hírré lesz, ha a boltban (azaz nyilvános helyen) beszélnek róla, akkor, amikor az érintettek nincsenek jelen vagy már nem érinti őket érzékenyen a téma" – írja James C. Faris az Újfundlandra jellemző verbális interakciókat elemző írásában (Faris 1966: 238). A privát és a nyilvános szféra közötti határ megvonása ugyanakkor megintcsak nem egyszerű kérdés (Besnier 1996: 545): ismerünk olyan etnográfiai leírásokat, ahol a pletykálás nyilvános térben történik (pl. Gilmore 1973: 91, Elias–Scotson 1994: 89), és az intimitás legfeljebb a résztvevők szűk köréből, esetleg jó viszonyából adódik. Az sem teljesen egyértelmű, hogy a pletykálás „beszorítható-e" a privát szférába; Tuulikki Pietilä szerint például sokkal inkább arról van szó, hogy a pletykálás aktusa – a pletyka célszemélyeinek reakciója révén – egy félnyilvános teret hoz létre a privát és a publikus, a nem hivatalos és a hivatalos között. Az általa vizsgált posztszocialista Tanzániában ugyanis, ahol a pletyka fő témáját az egyes családok vagyoni helyzete jelenti és az, hogy feltételezett gazdagságuknak megfelelően viselkednek-e, a pletyka áldozatai indirekt módon ugyan, de nyilvánosan reagálnak: nyilvános térben, spontán beszélgetések alkalmával beszélnek valódi vagyoni helyzetükről, vagy tettekkel cáfolják a róluk mondottakat, például nagyvonalú gesztusokat tesznek, ha fösvénységgel vádolták őket. A pletyka emellett abban az értelemben is hidat képez a privát és a nyilvános között, hogy a személyes ügyeket láthatóvá és nyilvánosan megítélhetővé teszi (Pietilä 2007: 8–10).

A publikusság hiánya vagy megléte mellett az informális jelleg a résztvevők aktuális társadalmi szerepének, egymáshoz fűződő viszonyának, a beszélgetés céljának és társadalmi kontextusának is függvénye. Ulf Hannerz példájával élve: ha két szociális munkás beszél arról, hogy az egyik kliensüknek házasságon kívül született a gyermeke, akkor nem pletykálnak, mert hivatalos minőségükben a munkavégzésükhöz szükséges információt osztanak meg egymással – ráadásul az állításuk valószínűleg tényszerűen igazolható is. Ám ha ugyanez két szomszédasszony beszélgetésében hangzik el valakiről, akkor már nagy valószínűséggel pletykálásról beszélhetünk (Hannerz 1967: 36).

Kontextusfüggő az is, hogy az egyes kijelentéseknek milyen hatásuk lesz a pletyka áldozatára nézve, mennyire fogja a hallgatóság jelentős információnak tekinteni az elmondottakat, és mennyire fogják őt érzékenyen érinteni, illetve milyen hatással lesznek hírnevének alakulására. Másképp szólva, az adott szituáció függvénye, hogy egy kijelentés az információszerzés és -adás céljával történő – tehát a tágabban értelmezett, ártalmatlannak is nevezett – pletykálás vagy értékelő, mások hírnevét esetleg támadó pletyka kategóriájába esik-e. Az átadott információ közismertsége ez esetben is meghatározó, a pletyka tárgyának hozzáállása mellett. Az előbbi példánál maradva: ha a törvénytelen gyermek anyja nyíltan felvállalja gyermeke származását, akkor híreszlésről vagy ártalmatlan pletykáról van szó, ha titkolni igyekszik, akkor értékelőről vagy egyesenes rosszindulatúról (Hannerz 1967: 36). Az elhangzottak fontosságát egyéb körülmények, például az érintettek akutális társadalmi viszonyrendszere vagy a közös kulturális háttértudás is befolyásolja. Beszámolni

arról, hogy XY egy bizonyos napon elutazott valahová, nem több egyszerű hírközlésnél. Ha azonban mindez olyan napon történt, amelyet az adott közösségben ideális napnak tartanak a mágikus specialisták felkeresésére, akkor ennek az információnak jóval nagyobb a jelentősége, és értékelő vagy akár rosszindulatú pletykaként működhet – különösen abban az esetben, ha az illető köztudottan ellenséges viszonyt ápol valakivel. Azt eldönteni tehát, hogy egy megnyilvánulás a pletykálás mely kategóriájába esik, vagy egyáltalán, pletykálásként értelmezhető-e vagy sem, csakis a körülmények ismeretében lehetséges, önmagában a közlés tartalma ehhez nem lesz elegendő. A beszédszituáció és a megosztott információ jellege mellett azonban vannak egyéb jellemzők is, amelyeket egyes kutatók – legalábbis bizonyos közösségekben – a pletykálás elkülönítő jegyként határoznak meg, és amelyek esetleg segíthetnek egy-egy közlés pletykaként való besorolásában.

A PLETYKÁLÁS FORMAI JEGYEI

A pletykálás meghatározásakor sok szerző veszi számba a rá jellemző formai jegyeket, nyelvi eszközöket. Bár ezek kultúránként igen változatosak lehetnek, van közöttük néhány, amelyek előfordulása, úgy tűnik, általánosnak mondható. Az egyik ilyen a párbeszédes forma (lásd pl. Brenneis 1984: 492, Abrahams 1970: 299, Eden–Enke 1991: 496): a pletykára ugyanis „bármely más interakciónál inkább jellmező, hogy a résztvevők közösen hozzák létre" – írja Nico Besnier (Besnier 1996: 546). A párbeszédes forma legfőbb funkciója a felelősségelhárítás. A pletykálás a legtöbb közösségben meglehetősen ambivalensen megítélt viselkedés, amely legalább annyira veszélyes lehet a pletykálókra nézve, mint áldozataikra: nemcsak kellemetlen konfliktusok részeseivé válhatnak, de rágalmazóként a hírnevükön is csorba eshet. A közösen, dialógusok során létrehozott pletyka esetében azonban a felelősség megoszlik sőt, az elhangzottak így közös és közismert tudásnak tűnnek (Besnier 1989: 330), ezért a pletyka kezdeményezőinek érdeke, hogy hallgatóságukat bevonják a beszélgetésbe és a közös álláspont kialakításába. Ennek egyik módja például a Besnier által leírt információvisszatartás gyakorlata, amellyel ő a polinéziai Nukulaelae szigetén találkozott: a pletyka elindítója sok esetben éppen a leglényegesebb vagy legbotrányosabb információkat hagyja ki a mondandójából, ezáltal visszakérdezésre, és a pletyka létrehozásában aktív részvételre késztetve a hallgatóságot (Besnier 1989: 330).[17] Más vizsgálatok is azt mutatják, hogy a párbeszédes forma kellőképpen rugalmas szerkezetet biztosít ahhoz, hogy a konszenzus létrejöhessen, és a konfliktust elkerülendő a pletyka kezdeményezői menet közben módosíthassák álláspontjukat és mondanivalójukat. A korábban már említett Eden–Enke szerzőpáros szerint például a pletykálás a középiskolások között mindig ugyanazt a szerkezetet követi: miután a pletykálás kezdeményezője azonosította a célszemélyt és megfogalmazta az értékítéletét, a hallgatóság reagál a mondottakra (e reakciókban egyébként a kezdeményező is részt vehet). A kutatók azt figyelték meg, hogy az első visszajelzések nagyban befolyásolták az utánuk következőket: ha egyetértettek a kezdeményező értékítéletével, akkor a soron következők reakciói is megerősítették azt, ha viszont nem, akkor utat nyitottak az ellentmondásoknak és lehetőséget adtak a kezdeményezőnek is eredeti véleménye mérséklésére (Eden–Enke 1991: 497).

A pletykálásra emellett az indirektség számos eszköze jellemző, amelyeknek részben szintén a pelytkálók óvatossága és a rágalom vádjától való félelme az oka. Korábban már szó

17 E technikával erdélyi terepmunkám során magam is találkoztam.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

volt arról, hogy dacára a pletyka értékeklő voltának, a pletykálásból sok esetben hiányzik az explicit ítélkezés, a résztvevők kerülik az egyértelmű állásfoglalásokat, következtetéseket (Brenneis 1989: 321, Merry 1984: 273). A résztvevők sokszor kommentár nélkül egyszerűen csak információt közölnek vagy elmesélik a történteket, többnyire számos kihagyással, utalásszerűen (Harding 1975: 298–300). Ennek csak részben a felelősségrevonástól való félelem az oka, a közösen birtokolt háttértudás – a közös értékrend, a kulturális elvárásoknak, a szereplők élettörténetének és kapcsolathálójának ismerete – ugyanis feleslegessé teszi a részletes és minden információra kiterjedő beszámolókat.[18] Egyértelműen pletykálók felelősségre vonhatóságát csökkenti viszont a függő beszédes forma alkalmazása, amely szintén a pletykálás általános formai jellemzőjének látszik. Az „XY mesélte", és még inkább az „azt beszélik", „azt mondják" gyakori kezdőformulának számítanak, hasonlóképpen a „legalábbis én így hallottam" záróformulához (Haviland 1977: 189). E frázisok alkalmazásával a beszélők a hírek egyszerű továbbadójának neutrális pozíciójába helyezkedhetnek, és úgy tehetnek, mintha nem lenne saját véleményük az elmondottakról és az információk megosztásából semmiféle érdekük nem származna. Többen is írtak arról, hogy a pletykálás akkor elfogadott cselekvés, ha a beszélőnek sikerül a szándékosság látszatát elkerülnie, azaz, ha a beszélgetésre látszólag spontán módon kerül sor (Abrahams 1970: 297; Harding 1975: 299).

A pletykálás formai jegyeinek kapcsán felmerül a kérdés, mennyire választható el a pletyka más műfajoktól, illetve mennyire kombinálódhat velük. Roger Abrahams arról ír, hogy a st. vincentiek szemében a pletykálás és az egyéb, nagyobb nyilvánosság előtti és ritualizáltabb előadásmódok nem válnak el élesen egymástól, a pletykálásnak ugyanúgy „művészete van", és ha valaki ezt magas szinten tudja művelni, megbecsülést szerezhet magának (Abrahams 1970: 291). Nem válik el a pletyka más műfajoktól olyan értelemben sem, hogy a másokkal kapcsolatban pletykaként elmesélt események időnként kötöttebb narratív sémát is öltheznek; a pletykálás szerves részét képezhetik például a leszármazási csoportok történetei, mint Jakutiában (Mészáros 2012: 118), vagy éppen hiedelemtörténetek és anekdoták. Ulf Hannerz ugyanakkor ez utóbbi műfajt minden hasonlóságuk ellenére megkülönböztette a pletykától annak okán, hogy a pletykával ellentétben az anekdota célja nem új információ nyújtása és, noha általában egy nem jelenlévő harmadik személyről szól, elmondása nem befolyásolja a résztvevők és e személy kapcsolatát (Hannerz 1967: 51). Eszerint azonban a különbség pletyka és anekdota között inkább a funkciójukban keresendő, semmint formai jegyeikben. A pletykálásra jellemző nyelvi formák – a párbeszédesség, indirektség, függő beszéd – más beszédmegnyilvánulásokban ugyanúgy megtalálhatók, és megint csak a kontextus lesz meghatározó abban, hogy egy beszédmegnyilvánulás pletykálásnak tekinthető-e vagy sem.

MEGHATÁROZÁS ÉMIKUS ALAPON: PLETYKA AZ, AMIT A BESZÉLŐK ANNAK TARTANAK

Mindezek után kézenfekvő megoldásnak tűnne, ha azokat a verbális megnyilvánulásokat tekintenénk pletykának, amelyeket maguk a beszélők is annak vesznek. Analitikus szempontból azonban ez is problémás: egyrészt vannak olyan társadalmak, amelyek nem ren-

18 A pletykálás éppen a közös háttértudás hiánya miatt érthető annyira nehezen egy kívülálló számára, és lehet bizonyos esetekben, ahogyan többek között Gluckman is feltételezte, az a idegenek csoporton kívül tartásának az eszköze (Gluckman 1963: 309).

delkeznek a „pletyka, pletykálás" kifejezés megfelelőjével, miközben a terminussal általában jelölt beszédmód a körükben is megfigyelhető, másrészt a pletykálást sokhelyütt csak bizonyos csoportokra jellemző viselkedésnek tekintik, annak ellenére, hogy a valóságban nem csak ők lépnek ilyen jellegű interakciókba (Besnier 1996: 444–445). Ez utóbbi a pletykálás negatív társadalmi megítélésének köszönhető; a legtöbb társadalomban károsnak tartják,[19] vagy legalábbis alsóbbrendű megnyilvánulási formának, amelyhez egyes közösségekben kevésbé kifinomult stílus (Abrahams 1970: 293) vagy – többnyelvűség esetén – alacsonyabb presztízsű nyelv használata társul (Brenneis 1984: 488). A pletykálás tehát sok közösségben nehezen felvállalható viselkedésforma, amelyet rendszerint alacsonyabb státuszú személyekhez vagy marginalizált, formális hatalom nélküli csoportokhoz rendelnek. Bár akad ellenpélda (Brenneis 1984: 488), számos társadalomban a pletyka kifejezetten női műfajnak számít, noha férfiak is művelik (pl. Harding 1975: 297, Jávor 1981: 253, Besnier 1996: 445): ugyanazokat a verbális megnyilvánulásokat, amelyeket nőnemű beszélők esetén rosszindulatú pletykálásként értelmeznek, a férfiak részéről baráti, jóindulatú hírcserének tekintik (Bailey 1978a: 1). Hasonlóképpen meghatározó lehet a beszélő társadalmi státusza is: a szilágysági falvakban például nem számít pletykának, ha megbecsült foglalkozást űzők, papok vagy orvosok beszélnek és kérdezősködnek másokról (Turai 2012: 101–102).

A beszélgetésben részt vevők közötti viszonyok szintén befolyásolják az elmondottak besorolását és megítélését: a baráttól vagy ismerőstől hallottakat az ember nagyobb eséllyel fogja igazolt tényként elfogadni, míg a kevésbé megbízható forrásból származó információkat inkább hajlamos pletykának tekinteni és esetleg kételkedni az igazságtartalmukban (Kapferer 2002: 23 – idézi Turai 2012: 100). A beszélő és hallgatósága közötti viszony mellett a beszélő és a kibeszélt ember kapcsolatának milyensége is meghatározó lehet; Mészáros Csaba írja, hogy az általa vizsgált jakutiai faluközösségekben viccnek és nem pletykának számítottak az elmondottak abban az esetben, ha a pletykálkodó köztudottan jó viszonyban volt a pletyka tárgyával (Mészáros 2012: 118). E kapcsolat meghatározó lehet abban is, ahogyan a közösség megítéli és besorolja az interakciót a pletyka valamelyik típusába: egy spanyol kisváros lakói például erkölcstelennek tartották a pletykálásnak azt a fajtáját, amikor valaki a szövetségese (bizalmas barátja vagy rokona) titkát árulta el, míg az egymással szövetségben nem álló emberekkel kapcsolatos információszolgáltatást megengedettnek, sőt szükségszerűnek látták (Gilmore 1978: 94).[20]

A jelenség negatív vagy legalábbis ambivalens helyi megítélése miatt tehát az émikus pletykafelfogások más szempontok szerint húzzák meg a pletykálás határait, mint a tudományos definíciók, és helyben sem jelentenek egyértelmű kategóriákat: a beszélő vagy a beszélgetésben részt vevők és környezetük ugyanazokat a kijelentéseket másképpen fogják megítélni és besorolni. Az émikus meghatározások követése tehát nem kínál megoldást a definíciós problémákra, ugyanakkor a pletykálásnak az egyes társadalmakban betöltött szerepe, és általában mint társadalmi jelenségnek a megértése szempontjából elengedhetetlen feltárni azokat a tényezőket, amelyek alapján egyes közösségek bizonyos verbális megnyilvánulásokat pletykaként értelmeznek.

19 E vélekedés tudományos definíciókban is megjelenhet: a *Magyar Néprajzi Lexikon* szócikke szerint például a pletyka „alkalmi bizalmas közlés, amely a valóságot negatív irányba taszítja", és miközben hozzájárul a társadalmi normák fenntartásához, „bomlasztja is a közösséget" (Jávor 1981: 253).

20 Hasonló megkülönböztetésről többen is írnak: lásd pl. Abrahams 1970: 296, Merry 1984: 277.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

PLETYKA ÉS HIEDELEMRŐL VALÓ BESZÉLÉS

Bár a pletykálás meghatározásainak elemzése igazolta Besnier állítását, miszerint egy általános érvényű pletyka definíció megfogalmazása lehetetlen vállalkozás, e mustra mégis szolgált talán némi tanulsággal. Minden meghatározási nehézség ellenére a pletykálásnak vannak jellemző vonásai: többnyire másokról szóló, azok háta mögött folytatott beszélgetés, általában ítélkező tartalmú még akkor is, ha az értékítélet csak rejtetten van jelen az elhangzottakban, és vannak olyan formai jegyei is, amelyek ugyan nem kizárólagosan csak rá jellemzőek, de jelenlétük segíti a hallgatókat abban, hogy egy adott kijelentést pletykaként ismerjenek fel. E tulajdonságok ugyanakkor önmagukban nem elegendők ahhoz, hogy egy-egy megnyilvánulást pletykaként azonosíthassunk: e tekintetben mindig az elhangzottak szűkebb és tágabb kontextusa lesz a meghatározó.

Bár a pletyka nehezen megfogható jelenség, a társadalmi szerepe jelentős, és ezért korántsem mellékes körülmény, ha egy hiedelemről pleytka formájában beszélnek. A pletykálás társdalmi funkciója összetett. Egyrészt hatékony módja a társadalmi kontrollnak, másrészt a világ közös értelmezésének az eszköze: mások tetteinek, viselkedésének kitárgyalása során az emberek közösen próbálnak meg értelmezni bizonyos helyzeteket és konszenzusra jutni a megítélésüket illetően (Yngvesson 1978: 153–155 – ismerteti: Merry 1984: 278; van Vleet 2003: 492). Ilyenkor nem egyszerűen a már meglévő normákat alkalmazzák és erősítik meg, hanem megvitatják és újraszabják a mindannyiuk életének keretet adó szabályrendszer érvényességét és hatókörét (Rapport 1998: 267, Szwed 1966: 435, Haviland 1977: 191). A pletykálás a közösségi funkciók mellett ugyanakkor egyéni célokat is szolgál. A témával foglalkozó szerzők közül többen is az egyik leggyümölcsözőbb megközelítésnek Robert Paine pletyka-értelmezését tartják (Merry 1984: 273, Cox 1970, Handelman1973),[21] aki szerint a pletykálás nem más, mint információ-menedzsment, olyan beszédmód, amellyel az emberek hasonló viselkedésre, azaz információk cseréjére ösztönzik beszélgetőtársaikat, mégpedig egyéni céljaik elérése érdekében. E célok sokfélék lehetnek: információszerzés, a beszélő érdekei vagy hírneve szempontjából kedvező információk terjesztése (Paine 1967: 283) vagy értékes információk megosztásával (Abrahams 1970: 296, Harding 1975: 301, Merry 1984: 266), illetve bizonyos események együttes értékelésével bizalmas kapcsolatok, szövetségek kialakítása (Besnier 1998: 320, van Vleet 2003: 494).

A meghatározások kapcsán láthattuk, hogy a pletykálás – legyen szó kifejezetten a mások kárára törő, rosszindulatú pletykáról vagy ártalmatlan információközlésről – változó mértékben ugyan, de mindig hatással van áldozatának hírnevére, közösségi megítélésére.[22] Keszeg Vilmos a hiedelmek elmondásának stratégiáit felsorolván *kibeszélésnek* nevezi azokat a verbális megnyilvánulásokat, amelyek során az elbeszélők kompromittáló adatokat tesznek közzé valakiről, és ezzel kedvezőtlenül alakítják annak személyes identitását, státuszát, presztízsét (Keszeg 2013: 314). Lidérc általi megszállottságról beszélni valakivel kapcsolatban utalás az illető szerelmi életének deviáns voltára (Keszeg 2002: 80), román papi átok következményeként értelmezni valamilyen szerencsétlenséget pedig egyet jelent az áldozat bűnösségének

21 Ezt az értelmezést „figyelemre méltónak nevezi" még Max Gluckman is (Gluckman 1968: 32), aki a pletykálás másik nagy hatású teoretikusaként egyébként éppen azért bírálta Paine-t, amiért az a pletyka elsődleges funkcióját az egyéni célok elérésében, és nem a közösség kohéziójának fenntartásában látta. Kettejük vitáját lásd: Gluckman (1968) és Paine (1968).

22 A pletyka ugyanakkor kedvező hatással van a pletykálók hírnevére és önértékelésére is: mások botlásainak, hibáinak kibeszélésekor a beszélők az elítélendő magatartást eltávolítják maguktól, és önmagukat morálisan a pletyka tárgya fölé helyezik (lásd pl. Elias–Scotson 1994: 93).

hangoztatásával – csak hogy néhány példát említsek. Ezek az olvasatok beépülnek a pletyka szereplőinek élettörténetébe, a róla kialakuló közösségi tudás részei lesznek, és bizonyos helyzetekben előhívhatók, aktualizálhatók (Keszeg 2013: 271). A pletykálásnak ebben szintén nagy szerepe van; a pletyka ugyanis a „közösségi tudás tárolásának és előhívásának egyik fontos eszköze [...] a csoport teljes információkészletének lassú letapogatása" (Roberts 1964: 441 – idézi Handelman 1973: 214 és Merry 1984: 275). A hiedelmekről való beszélés tehát, egyéb funkciói, például a szórakoztatás, világértelmezés, tudásátadás mellett a társadalmi viszonyok alakításának eszköze is lehet, ha pletyka formájában történik.

SZAKIRODALOM

Abrahams, Roger D.
1970 A Performance-centred Approach to Gossip. *Man* 5. 290–301.

Bailey, F. G.
1978a Gifts and Poison. In: Uő (ed.): *Gifts and Poison. The Politics of Reputation.* Basil Blackwell, Oxford, 1–25.
1978b The Management of Reputations and the Process of Change. In: Uő (ed.): *Gifts and Poison. The Politics of Reputation.* Basil Blackwell, Oxford, 281–301.

Bennett, Gillian
1989 Belief Stories: a Forgotten Genre. *Western Folklore* 48. 289–311.

Besnier, Niko
1989 Information Withholding as a Manipulative and Collusive Strategy in Nukulaelae Gossip. *Language in Society* 18. (3) 315–341.
1996 Gossip. In: Levinson, David – Ember, Melvin (eds.): *Encyclopedia of Cultural Anthropology.* 2. David Brown Book Company, New York, 545–547.

Bleek, Wolf
1976 Witchcraft, Gossip and Death: A Social Drama. *Man* 11. (4) 526–541.

Brenneis, Donald
1984 Grog and Gossip in Bhatgaon: style and substance in Fiji Indian conversation. *American Ethnologist* 11. (3) 487–506.

Briggs, Robin
1996 *Witches and Neighbors. The Social ad Cultural Context of European Witchcraft.* Penguin Books, New York.

Cox, Bruce A.
1970 What is Hopi Gossip About? Information Management and Hopi Fractions. *Man* 5. 88–98.

Dégh, Linda
1996 What is Belief Legend. *Folklore* 107. 33–46.
2001 *Legend and Belief.* Indiana University Press, Bloomington/Indianapolis.

Demos, John Putnam
2004 *Entertaining Satan: Witchcraft and the Culture of Early New England.* Updated Edition. Oxford University Press, Oxford–New York.

Eden, Donna – Enke, Janet Lynn
1991 The Structure of Gossip: Opportunities and Constraints on Collective Expression among Adolescents. *American Sociological Review* 56. (4) 494–508.

Elias, Norbert – Scotson, John L.
1994 *The Established and the Outsiders. A Sociological Enquiry into Community Problems.* Sage Publications, London.

Faris, James C.
1966 Dynamics of verbal exchange: A Newfoundland Example. *Anthropologica* 8 (2) 235–248.

Gilmore, David
1978 Varieties of Gossip in a Spanish Rural Community. *Ethnology* 17. (1) 89–99.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Gluckman, Max
1963 Papers in Honor of Melville J. Herskovits: Gossip and Scandal. *Current Anthropology* 4. (3) 307–316.
1968 Psycological, sociological and anthropological explanations of witchcraft and gossip: a clarification. *Man* 3. 20–34.
Handelman, Don
1973 Gossip in Encounters: the Transmission of Information in a Bounded Social Setting. *Man* 8. (2) 210–227.
Hannerz, Ulf
1967 Gossip, Networks and Culture in a Black American Getto. *Etnos.* (1–4) 35–60.
Harding, Susan
1975 Women and Words in a Spanish Village. In: Reiter, Rayna R. (ed.): *Towards an Anthropology of Women.* Reven Press, New York, 283–308.
Haviland, John Beard
1977 Gossip and competition in Zinacantan. *Journal of Communication.* (Winter) 186–191.
Heppenstall, M. A.
1978 Reputation, Criticism and Information in an Austrian Village. In: Bailey, F. G. (ed.): *Gifts and Poison. The Politics of Reputation.* Basil Blackwell, Oxford, 139–166.
Jávor Kata
1981 Pletyka. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon.* 4. Akadémiai Kiadó, Budapest, 253.
Kapferer, Jean-Noël
2002 *Rumeurs. Le plus vieux média du monde.* Éditions du Seuil, Paris.
Keszeg Vilmos
1999 *Mezőségi hiedelmek.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
2002 *Homo narrans. Emberek, történetek, kontextusok.* (Ariadné könyvek). KOMP-PRESS–Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár.
2013 *Hiedelmek, narratívumok, stratégiák. Egyetemi jegyzet.* (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 8.) BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet – Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
Merry, Sally Engle
1984 Rethinking Gossip and Scandal. In: Black, Donald (ed.): *Toward a General Theory of Social Control.* 1. *Fundamentals.* Academic Press, Orlando, 271–302.
Mészáros Csaba
2012 Két szibériai falu kommunikációs rendszere: a pletyka. In: Czövek Judit – Dyekiss Virág – Szilágyi Zsolt (szerk.): *Világügyelő. Tanulmányok Hoppál Mihály 70. születésnapjára.* Magyar Vallástudományi Társaság, Budapest, 115–133.
Paine, Robert
1967 What is Gossip About? An Alternative Hypothesis. *Man* 2. (2) 272–285.
Pietilä, Tuulikki
2007 *Gossip, marketst and gender. How dialogue constructs moral value in post-socialist Kilimanjaro.* The University of Wiscounsin Press, Madison.
Rapport, Nigel
1998 Gossip. In: Barnard, A. – Spencer, J. (eds): *Encyclopedia of Structural and Cultural Anthropology.* Routledge, London, 266–267.
Rasmussen, Susan G.
1991 Modes of Persuasion: Gossip, Song, and Divination in Tuareg Conflict Resolution *Anthropological Quarterly* 64. (1) 30–46.
Roberts, John M.
1964 The self-management of cultures. In Goodenough, Ward (ed.): *Explorations in cultural anthropology.* McGraw Hill, New York, 433–454.
Stewart, Pamela – Strathern, Andrew
2004 *Witchcraft, sorcery, rumor and gossip.* Cambridge University Press, Cambridge.
Szvetelszky Zsuzsanna
2002 *A pletyka.* Gondolat Kiadó, Budapest.

Szwed, John F.
1966 Gossip, Drinking and Social Control: Consensus and Communication in a Newfoundland Parish. *Ethnology* 5. (4) 434–441.
Tangherlini, Timothy R.
1994 *Interpreting Legend. Danish Storytellers and Their Repertoires.* Garland Publishing, New York and London.
Turai Tünde
2012 Így hallik – a pletyka mint a kommunikáció feketebáránya. In: Czövek Judit – Dyekiss Virág – Szilágyi Zsolt (szerk.): *Világügyelő. Tanulmányok Hoppál Mihály 70. születésnapjára.* Magyar Vallástudományi Társaság, Budapest, 98–111.
van Vleet, Krista
2003 Partial Theories: On Gossip, Envy and Ethnography in the Andes. *Ethnography* 4. 491–519.
Wickham, Chris
1998 Gossip and Resistance among the Medieval Peasantry. *Past and Present* 160. 3–24.
Wilson, Peter J.
1974 Filcher of Good Names: An Enquiry into Anthropology and Gossip. *Man* 9. (1) 93–102.
Yngvesson, Barbara
1978 The reasonable man and the unreasonable gossip: on the flexibility of (legal) concepts and elasticity of (legal) time. In: Gulliver, P. H. (ed.): *Cross-Examinations: Essays in Memory of Max Gluckman.* E. J: Brill, Leiden, 133–154.

SZÓTÁRAK

Crowther, Jonathan (ed.)
1995 *Oxford Advanced Learners' Dictionary.* Oxford University Press, Oxford, 514 és 1028.
Országh László – Magay Tamás (szerk.)
1998 *Angol–magyar Nagyszótár.* Akadémiai, Budapest, 661 és 1297.

CE ESTE BÂRFA? DEFINIREA UNUI FENOMEN INDEFINIBIL

Studiul focusează pe dificultățile definirii unui fenomen important din punct de vedere social, adică a bârfei, pe apropoul faptului că o situație naturală frecventă a vorbitului despre crezuri și credințe populare este bârfitul. Pe lângă cele câteva definiții în limba maghiară, studiul folosește în primul rând definițiile antropologiei sociale, a sociologiei, a sociolingvisticii anglosaxone pentru a analiza care ar fi caracteristicile pe baza cărora unii autori au încercat delimitarea bârfei de celelalte exprimări verbale, totodată să îi realizeze importanța socială. Deși definirea bârfei rămâne în continuare problematică, analiza acestor încercări de definire poate ajuta o înțelegere mai profundă a acestui fenomen social.

WHAT IS GOSSIP? DEFINITION OF AN INDEFINABLE SOCIAL PHENOMENON

The paper focuses on the difficulties surrounding the definition of gossip. The main reason for raising this topic is gossip being a frequent speech situation for speaking about beliefs and belief events. By analysing the works of British and American cultural and social anthropologists, sociologists or sociolinguists, along with the few existing Hungarian gossip-definitions, the paper tries to show what peculiar features were pointed out as distinctive characteristics for gossip. Although arriving at a clear cut and general definition seems impossible, analysing various attempts at definition takes us closer to a deeper understanding of gossip.

© www.kjnt.ro/szovegtar